TOPLUM-BİREY İKİLEMİNDE ORTAK DEĞERLER VE FARKLILIKLAR

- Cilt I -

TİMAV
TÜRKİYE İMAM HATİPLİLER VAKFI

TÜRKİYE İMAM HATİPLİLER VAKFI YAYINLARI

Yayın No: 16
Kongre / Sempozyum / Toplantı: 5

DİNİ ARAŞTIRMALAR VE KÜRESEL BARIŞ

ISBN : 978-605-69628-2-0 (Takım)
ISBN : 978-605-69628-3-7 (1. Cilt)
ISBN : 978-605-69628-4-4 (2. Cilt)

Genel Yayın Yönetmeni: *Muhammet Aydoğdu*
Dizgi ve Redakte Sorumlusu: *Orhan İlhan - Recep İnce*
Alan Editörleri: *Sami Bayrakcı - Esra Doğan - Şeyma Çiçek*
Yabancı Dil Editörleri: *Mahmut Toptaş - Sümeyye Toptaş - Yusuf Büyükyılmaz*
Kapak: *Yasin Tan / markalog*
Baskı/cilt: *SEBAT OFSET MATBAACILIK*
Fevzi Çakmak Mh. Hacı Bayram Cd. No: 57
Tel: +90 332 342 0153 Karatay-KONYA
sebat@sebat.com - KTB.S.No: 46039
Basım Tarihi: *HAZİRAN 2020*

ARAP EDEBİYATINDA FARKLI İNANÇ VE ETNİK KİMLİKLERE BARIŞ İÇİNDE YAŞAMA ÇAĞRISI -HAFIZ İBRAHİM ÖRNEĞİ-

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet YILDIZ
NEÜ AKEF
ayildiztr@hotmail.com

INVITATION TO LIVE IN HARMONY WITH DIFFERENT BELIEFS AND ETHNIC IDENTITIES IN ARABIC LITERATURE -HAFEZ İBRAHİM'S EXAMPLE-

Summary

Egypt is a region that housed different beliefs and ethnic structures throughout time. Under the Copts during Pharaohs era, Romans during Hellenistic period and Muslim arabs after Amr b. el-As' conquest. Tulunids and the Ikhshidids are the first Turkic influence over Egypt. It was also possible to see their influence during the Ayyubids dynasty from time to time. Mamluks and Ottomans rules also strengthened Turks presence over Egypt. This situation in Egypt forced different ethnicities to live in harmony instead of belittling the others. Before the First World War, France took over Egypt, what was a once Ottoman land, followed by the Brits. During these invasions the mostly-Muslim people suffered different problems.

Hafez Ibrahim, a poet known for his Islamic views, who also lived during these invasion times called on the people to take place next to the Ottoman Empire. Even though he wrote with courage during these harsh times he never took aim at the intruder's people or their beliefs and only voiced the results as the invaders fault in his poems. In fact, if their religion's laws were to be applied these wars wouldn't happen and so he wanted for the reverends and the invader's people to help end them. His poems don't only include Egypt and its people but also different people from different etnic groups. He invited different nations to live together in peace while pointing out painful events like the Japan-Russia war and Germany's assault on France. In a poem he wrote to Germany's Emperor Wilhelm II -responsible for the war in France- he mentioned that his beliefs weren't enough to keep him away from his harmful ambitions. He wrote in one of his poems about the Italo-Turkish War and he noted that

what happened according to the Sacred Bible is wrong. He mentioned in his poem that the Italians hit the Beirut shores for revenge since they lost in Tripoli and called the Beirut population to continue living peacefully like old times and to not hurt people from different beliefs and ethnicities. In another poem he wrote for the Hagia Sophia during the Brits' invasion to Istanbul, he put his feelings into words and said, without any repercussions to Christians, that these are because of Muslims not doing their job and the manifestations of divine laws.

In this edict, we will discuss about Hafez Ibrahim's poems -also known as the Egyptian Mehmet Akif- opposing the act of belittling "Muslim", "non-Muslim", "Arab", "Iranian", "Westerner", "Easterner" or any of the sort. Thus, in order for the society to live together in peace, a Muslim poet living in Egypt voiced his opinions in his verses wishing mutual values like justice and common law to be predominant.

Keywords: *Arabic Literature, Hafez İbrahim, Belittle, Peace, Jurisprudence.*

GİRİŞ

Hafız İbrahim XIX. Yüzyılın sonu ile XX. Yüzyılın başlarında Mısır'da yaşamış, Türk bir anne ile Mısırlı bir babadan dünyaya gelmiş önemli bir şairdir. Toplumun duygularına tercüman oluşu nedeniyle *"Şâiru'n-Nîl"*, *"Şâiru'ş-Şa'b"* gibi lakaplar almıştır. İngiliz işgaline karşı çıkışı nedeniyle de Mısır'ın Mehmet Akif'i olarak değerIendirilebilir.[1]

Bu çalışmada Hafız İbrahim'in hayatına ve Mısır'da yaşayan farklı etnik grupların Mısır'a yerleşme sürecini açıklayan siyasi sürece kısaca değinildikten sonra, şiirlerinden örnekler sunularak, Mısırlı bir şair olarak Hafız İbrahim'in, farklı inanç ve etnik grupların bir arada yaşama arzusunu şiirlerinde dile getirmesi üzerinde durulacaktır.

1. Hafız İbrahim'in Hayatı

Adı *"Muhammed Hafız b. İbrahim Fehmi'dir".* Babasının adı *"İbrahim Fehmi"* (ö. 1876), annesinin adı *"Hanım bint Ahmed Bursalı'dır"* (ö. 1908).[2] Babası İbrahim Fehmi Mısırlı,[3] annesi ise, Kahire'ye yerleşmiş Sarvan ismiyle bilinen Türk kökenli, asil bir aileden gelmektedir. Sarvan lakabı aileye, Ahmed Bursalı Bey'in hacda Surre Alayları'nın emini olması nedeniyle verilmiştir.[4] Hafız İbrahim, 4 Şubat 1872[5] tarihinde Nil nehri

---

1 *Muhammed İsmail Kânî, "Mukaddime", Dîvânu Ḥâfiẓ İbrâhîm, thk.. Ahmed Emin vd, (Kahire: el-Heyetu'l-Mışrıyyetu'l-'Âmme li'l-Kuttâb, 1987), 19.*

2 *Şevkî Ḍayf, el-Edebu'l-'Arabiyyu'l-Mu'âṣır, (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 1971), 101.*

3 *Ḥannâ el-Fâḫûrî, el-Mûcez fi'l-Edebi'l-'Arabiyyi ve Tarihihî, (Beyrut: Daru'l-Cîl, 2003), 4/515.*

4 *Kânî, "Mukaddime", 19.*

kenarına demirlemiş bir gemide dünyaya gelmiştir.[6] Küçük yaşta babasının vefatının ardından annesiyle birlikte dayısının yanına Tanta'ya gelmiştir.[7]

Hafız okula devam etmek yerine Ahmedî Enstitüsü'ne gidip edebiyat derslerini dinlemeyi tercih etmiştir.[8] Bu dönemde edebiyata olan meyli ortaya çıkmış, eski ve yeni şairlerden, özellikle Mahmud Sami el-Bârûdî'den (ö. 1904), şiirler okumuştur.[9] Okuduğu şiirlerden zevk aldığını ve çabucak ezberlediğini fark etmiş sonra da onları taklit etmeye başlamıştır.[10]

Meslek hayatında başarısız olması nedeniyle[11] asker olmayı düşünmeye başlamıştır.[12] Hafız, 1888 yılında Kahire'deki askerî okula girmeyi başarmıştır.[13] 1891 yılında teğmen olarak mezun olmuş, önce Harbiye Bakanlığı'na tayin edilmiş,[14] burada üç sene çalıştıktan sonra sırasıyla İçişleri Bakanlığı'na bağlı polis teşkilatında,[15] Benî Suveyf Karakolu'nda, sonra da İbrahimiyye Karakolu'nda farklı birimlerde çalışmıştır.[16] İngiliz güçleriyle, Sudan'a yapılan harekât esnasında asker ihtiyacı nedeniyle Hafız, yeniden Harbiye Bakanlığı'na görevlendirilmiş ve 1896 yılında Sudan'a gönderilmiştir.[17] Zamanla Sudan'daki hoşnutsuzluğu artan Hafız, 1899 yılında bir grup subayla ayaklanma çıkarmıştır.[18] Ayaklanmanın başarısızlığa uğramasının ardından, suçlu bulunup açığa alınmış ve Mısır'a gönderilmiştir.[19]

İşsiz kalmasının ardından maddî sıkıntıların da baş göstermesiyle duygu yoğunluğu yaşayan Hafız, bir şair olarak toplum önüne çıkmış ve hayatındaki en önemli döneme girmiştir. Bu dönemde Hafız halk tarafından, "işgal kuvvetleri tarafından ordudan atılmış, açık sözlü, cesur ve özgür bir subay" şeklinde değerlendirilmiştir. Toplumun önde gelen isimleri de ona sahip çıkmışlardır.[20] Böylece Hafız, toplumun duygularıyla reformist fikirleri

---

5 *Kaynaklarda 1870, 1871 ve 1872 yılında doğduğu şeklinde ifadeler de vardır. Ayrıntılı bilgi için bkz: el-Fâḫûrî, el-Mûcez, 4/515; Ahmed Hasan ez-Zeyyât, Târîḫu'l-Edebi'l-'Arabî, (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2004), 372.*

6 *el-Fâḫûrî, el-Mûcez, 4/515.*

7 *ez-Zeyyât, Târîḫu'l-Edeb, 372.*

8 *Kânî, "Mukaddime", 21.*

9 *Ḍayf, el-Edebu'l-'Arabî, 101.*

10 *el-Fâḫûrî el-Mûcez, 4/515.*

11 *Ahmet Emin, "Mukaddime", Dîvânu Ḥâfız İbrâhîm, thk.. Ahmed Emin vd, (Kahire: el-Heyetu'l-Mışrıyyetu'l-'Âmme li'l-Kuttâb, 1987), 60.*

12 *el-Fâḫûrî, el-Mûcez, 4/516.*

13 *el-Fâḫûrî, el-Mûcez, 4/516.*

14 *el-Fâḫûrî, el-Mûcez, 4/516.*

15 *Ḍayf, el-Edebu'l-'Arabî, 101.*

16 *Emin, "Mukaddime" 54-62.*

17 *el-Fâḫûrî, el-Mûcez, 372.*

18 *ez-Zeyyât, Târîḫu'l-Edeb, 372; el-Fâhûrî, el-Mûcez, 4/516.*

19 *el-Fâḫûrî, el-Mûcez, 4/516.*

20 *Ḍayf, el-Edebu'l-'Arabî, 102.*

birleştirme imkânına sahip olmuştur. Halk onu, Mısırlıların haklarını savunan, İngilizlerin Mısır'a hükmetmesini eleştiren "vatan ve toplum şairi" olarak kabul etmiştir.[21] Vatanperver olmanın ve siyâsî konuları ele almanın büyük suç kabul edildiği bu dönemde, Hafız'ın siyâsî konuları ele alması takdire şayandır.[22]

Toplumda şöhreti yayılan Hafız, dönemin Eğitim Bakanı Ahmed Haşmet Paşa (ö. 1926) tarafından[23] 14 Mart 1911 tarihinde, 30 cuneyh maaşla Mısır Kütüphanesi'nde edebiyat kısmı başkanlığına önce şartlı, sonra 01 Nisan 1912 tarihinde daimî olarak tayin edilmiştir.[24] İlk olarak ikinci dereceden "Bekeviyye Rütbesi", sonra da dördüncü dereceden "Nil Nişanı" almıştır.[25] Devlet memurlarının siyaset yapması ve basınla irtibat kurmasının yasak olması nedeniyle Hafız, bu göreve geldikten sonra siyâsî konulara fazla değinmemiş, şiirlerinde kelimeleri dikkatle seçmiş, özellikle siyâsiyyât ve ictimâiyyât türü şiirlerini aynı tarzda yazmamıştır.[26]

Hafız, emekli oluşundan yaklaşık dört buçuk ay sonra[27] 21 Temmuz 1932 Perşembe günü sabaha karşı 05.00 sularında, Kahire'nin banliyölerinden *"ez-Zeytûn"* mahallesindeki küçük bir evde vefat etmiştir.[28] Arap dünyasının edip ve mütefekkirleri Kahire'de bulunan opera binasında yapılan anma töreniyle onu uğurlamışlardır.[29]

2. Mısır Siyâsî Tarihine Genel Bir Bakış

Tarihte Mısır sosyo-politik açıdan farklı aşamalardan geçmiştir. Bu aşamaları; Antik Mısır, İskender'in fethi sonrası Mısır ve Müslümanların fethi sonrası Mısır şeklinde isimlendirebiliriz.[30]

Mısır'ın, M.Ö. 2900'lü yıllarda bir devlet olarak ortaya çıkması ile birlikte Antik Mısır dönemi başlamıştır. Pers Kralı II. Kambyses'in M.Ö. 525 yılında Mısır ordusunu mağlup etmesinin ardından Mısır, bir Pers eyaleti hâline gelmiştir. Pers egemenliği ise M.Ö. 332 yılında Büyük İskender'in burayı fethi ile son bulmuştur.[31] Mısır'ın İskender tarafından fethi, hanedanlıklar döneminin bitişi ve imparatorluklar döneminin başlangıcı olmuş ve Mısır

---

[21] *el-Fâḫûrî, el-Mûcez, 4/516.*
[22] *Kânî, "Mukaddime", 17.*
[23] *ez-Zeyyât, Târîḫu'l-Edeb, 372-373.*
[24] *Emin, "Mukaddime", 55.*
[25] *el-Fâḫûrî, el-Mûcez, 4/517.*
[26] *Ḍayf, el-Edebu'l-'Arabî, 103.*
[27] *el-Fâḫûrî, el-Mûcez, 4/517.*
[28] *Emin, "Mukaddime", 56.*
[29] *Kânî, Dîvânu Ḥâfız, 10.*
[30] *C. H. Becker, "Mısır", çev. A. Adıvar vd., İslam Ansiklopedisi, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1979), 8/213-224.*
[31] *Bülent İplikçioğlu, Eskiçağ Tarihinin Anahatları, (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1990), 113-114.*

medeniyeti Helen kültürüne kaymıştır. Roma İmparatorluğu'nun 395'te ikiye bölünmesinin ardından Mısır, Doğu Roma'ya (Bizans) bağlanmıştır.[32] Bizans'ın Mısır'da izlediği baskıcı siyaset, bölgenin Müslümanların eline geçmesine zemin hazırlamıştır. 640 ve 641 yıllarında Amr b. el-Âs (ö. 65/684) kumandasındaki İslam orduları 642 yılında İskenderiye'ye girmiştir.[33]

Amr b. el-Âs, askerî faaliyetlerin yanında idarî ve iktisadî düzenlemeler de yapmış ve bölgeye çoğunluğu Güney Arabistan'dan getirilen çeşitli kabileleri yerleştirmiştir. Emevîler'in son halifesi II. Mervân'ın Yukarı Mısır'daki Bûsîr mevkiinde meydana gelen savaşta Abbâsî birlikleri tarafından 132/750 yılında öldürülmesinin ardından Mısır'da Abbâsîler dönemi başlamıştır.[34] Abbâsîler döneminde Mısır bir türlü isyanlardan kurtulamamıştır. Mu'taşım-Billâh (ö. 227/842) halife olunca, Eşnâs et-Türkî'yi (ö. 229/844) 219/834 yılında Mısır valisi tayin etmiştir. Böylece Mısır tarihinde Türk valilerin hâkim olduğu yeni bir dönem başlamıştır.[35] Daha sonra valiliğe Ahmed b. Tolun'un (ö. 270/884) gelmesi ile birlikte Mısır'da bin yıl kadar sürecek olan Türk hâkimiyeti başlamıştır.[36] Ahmed b. Tolun ölünceye kadar, on beş yılı aşan iktidarı boyunca Mısır ve Suriye'yi Abbâsîlerden almayı ve Tolunoğulları adıyla anılan otonom bir devlet kurmayı başarmıştır. Halife Râḍî-Billâh (ö. 328/940), 326/938 veya 327/939 yılında Muhammed b. Togaç'a (ö. 334/946) ataları olan eski Fergana Türk hükümdarlarının kullandığı "İhşîd" unvanını tevdi etmiş böylece Mısır'da İhşîdîler dönemi başlamıştır.[37]

Mısır 357/968'de, siyâsî boşluktan kaynaklanan karışıklıklara maruz kalmış; durumdan yararlanan Cevher es-Ṣıḳıllî (ö. 381/992) kumandasındaki Fâtımî ordusu, savaşmaksızın, 17 Şâban 358/6 Temmuz 969'da Mısır'ı ele geçirmiştir. Fâtımî Devleti içindeki vezirlik kavgası yüzünden başlayan mücadele ve ardından baş gösteren Haçlı tehlikesi karşısında Fâtımî halifesi, Nureddin Zengî'den (ö. 569/1174) yardım istemiş, Haçlılarla yapılan savaşta Zengî'nin, Eseduddîn Şîrkûh (ö. 564/1169) kumandasındaki birlikleri 7 Rebîulâhir 564/8 Ocak 1169

---

[32] *Hilal Görgün, "Mısır (Başlangıçtan Bizans Dönemine Kadar)", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Ankara, TDV Yayınları 2004), 29/555.*

[33] *Casim Avcı, "Mısır (Başlangıçtan Bizans Dönemine Kadar)", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Ankara, TDV Yayınları 2004), 29/557-559.*

[34] *Cengiz Tomar, "Mısır (Fetihten Osmanlı Dönemine Kadar)", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Ankara, TDV Yayınları 2004), 29/559.*

[35] *Tomar, "Mısır", 29/560.*

[36] *Kâzım Yaşar Kopraman, Mısır Memlükleri Tarihi, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989), 10.*

[37] *Nesimi Yazıcı, İlk Türk-İslâm Devletleri Tarihi, (Ankara, Ankara İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1992), 57-58; Tomar, "Mısır", 29/560.*

tarihinde Kahire'ye girmiştir.[38] Fâtımî vezirliğine tayin edilen Şîrkûh'un iki ay sonra ölmesi üzerine Fâtımî halifesi, Şîrkûh'un yeğeni Selâhaddîn-i Eyyûbî'yi (ö. 588/1193)[39] vezaret makamına atamıştır. Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin mücadelesiyle 7 Muharrem 567/10 Eylül 1171 yılında Abbâsî halifesi adına okunan hutbe ile Şiî Fâtımî Devleti resmen yıkılmıştır.[40]

Selâhaddîn'in vefatından sonra ülke, oğulları ve emirleri arasında taksim edilmiş ve taht kavgaları başlamıştır. Suriye Eyyûbîleri bağımsızlıklarını ilan etmiş,[41] 648/1250 yılında Eyyûbî Devleti yıkılıp, Memlûk Devleti kurulmuştur.[42] Memlûkler, 658/1260'da Moğollara karşı kazandıkları Ayn Câlût zaferinin ardından durumlarını sağlamlaştırıp[43] daha sonraki otuz yıl içerisinde bölgeyi Haçlılardan temizleyerek halkına, kültürüne ve diline yabancı oldukları bu ülkede meşruiyetlerini kabul ettirmişlerdir. Bağdat'ın 656/1258 yılında Moğollar tarafından işgalinin ve Abbâsî halifesinin öldürülmesinin ardından Mısır'da hilâfetin ihyasıyla Kahire, İslâm dünyasının dinî ve siyâsî merkezi hâline gelmiştir.[44]

Osmanlılarla yaşanan sürtüşme, birlikte devletin yıkılmasına zemin hazırlamıştır. Mercidâbık Muharebesi'nde Memlûk Devleti'ne 21 Rebîulevvel 923/13 Nisan 1517 tarihinde son verilmiştir.[45] Yöneticilerin sık sık değişmesi sebebiyle Mısır, Osmanlı hâkimiyetinde kaldığı yıllarda kimi zaman sükûnet, kimi zaman da huzursuzluk dönemleri yaşamıştır.[46] Bu kargaşa durumu, İngiltere ve Fransa'nın bölge ile yakından ilgilenmesini de

---

38 *Steven Runcıman, Haçlı Seferleri Tarihi, çev. Fikret Işıltan, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987), 2/319.*

39 *Eyyûbî ailesinin nesebi tartışma konusu olmuştur. Aslen Arap oldukları ve Kürt ırkı ile karıştıkları ancak Türk kültürü ile yetiştikleri için bir Türk gibi hareket ettikleri belirtilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Ramazan Şeşen, Eyyûbîler (1169-1260), (İstanbul: İSAM Yayınları, 2012), 18; Ayşe Dudu Kuşçu, Eyyûbî Devleti Teşkilatı, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013), 39-41.*

40 *Ramazan Şeşen, Salâhaddîn Devrinde Eyyûbîler Devleti, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları), 36-38; Ramazan Şeşen, Salâhaddîn Eyyûbî ve Devlet, (İstanbul: Çağ Yayınları, 1987), 41-51; Kuşçu, Eyyûbî Devleti, 52-59.*

41 *Kuşçu, Eyyûbî Devleti, 180.*

42 *Tomar, "Mısır", 29/561.*

43 *Kopraman, Memlükler, 6.*

44 *Tomar, "Mısır", 29/562; Öztuna, Büyük Osmanlı, 10/427.*

45 *Tomar, "Mısır", 29/562; Feridun Emecen, "Mercidâbık", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Ankara, TDV Yayınları 2004), 29/176; Öztuna, Büyük Osmanlı, 10/423; Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1983), 2/288-290.*

46 *Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Büyük Osmanlı Tarihi, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1983), 2/515-605.*

beraberinde getirmiştir.[47] Ardından Fransızlar 1 Temmuz 1798 yılında Mısır'ı işgal etmişlerdir.[48]

Akkâ'da, Cezzâr Ahmed Paşa'ya (ö. 1804) Mayıs 1799 tarihinde yenilen Bonapart, Ağustos 1799 tarihinde Mısır'dan ayrılmıştır. Fransız kuvvetleri de Osmanlı-İngiliz ittifakıyla gerçekleştirilen saldırılara dayanamayarak 30 Ağustos 1801'de Mısır'dan çekilmiştir.[49] Fransızların tahliyesinden sonra Mısır'da uzun süre sükûnet ve düzen sağlanamamıştır. Mısır Valisi Koca Hüsrev Paşa (ö. 1855) tarafından binbaşılığa yükseltilen Kavalalı Mehmed Ali Paşa (ö. 1849), Osmanlı Devleti'nin otoritesini kaybettiği bir zamanda Mısır valiliğini oldu-bitti ile ele geçirmiş ve otoritesini sağlamlaştırmıştır.[50] Bunun ardından III. Selim (ö. 1808), Mehmed Ali Paşa'yı 1805 yılında Mısır valisi olarak tanımak zorunda kalmıştır.[51] Nihayet uzun bir mücadeleden sonra 24 Mayıs 1841 tarihli fermanla, Mısır ve Sudan'ın idaresinin irsen, Filistin'in ise kaydı hayat şartıyla vali olarak kendisine bırakılmasıyla yetinmek zorunda kalmıştır. Böylece Mısır'ın statüsü de değişmiştir.[52] Mısır valisi İsmail Paşa döneminde 8 Haziran 1867 tarihinde Mısır valilerine "hidiv" unvanının verilmiştir.[53]

12 Temmuz 1882'de İngilizler İskenderiye'yi işgal etmişler ve zamanla Osmanlı Devleti'yle hidivlik arasındaki bağları zayıflatmışlardır. Malet (ö. 1908), Cromer (ö. 1917), Gorst (1916) ve Kitchener (ö. 1916), hidiv ile başbakanın müsteşarları olmuş ve onların tavsiyesi olmadan hareket edilememiştir.[54] Ağustos 1914'te I. Dünya Savaşı başladığında Mısır hükümeti, İngiltere'nin baskısı üzerine Almanya'ya ve Avusturya-Macaristan'a karşı savaş ilan etmiştir. İngiltere, Mısır'ın bütün resmî finans kaynaklarına el koymuş ve Ekim 1914'te Fransa ve Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa girmesi üzerine 18 Aralık 1914'te tek taraflı olarak Osmanlı Devleti'nin hükümranlık haklarını kaldırıp Mısır'ı himayesine

---

47 *Seyyid Muhammed es-Seyyid, "Mısır (Osmanlı Dönemi)", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Ankara, TDV Yayınları 2004), 29/563-565; J. H. Kramers, "Mısır (Osmanlılar Devri)", çev. A. Adıvar vd., İslam Ansiklopedis, ,(İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1979), 8/246.*

48 *Mustafa Cezar & Mithat Sertoğlu (ed.), Mufassal Osmanlı Tarihi, (İstanbul: İskit Yayınevi, 1971), 5/2779-2780.*

49 *Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, 5/ 42, Cezar & Sertoğlu, Mufassal, 5/2795.*

50 *İlber Ortaylı, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, 27. b., (İstanbul: Timaş Yayınları, 2008), 62. Mehmed Ali Paşa'nın türlü entrikaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Ahmet Cevdet Paşa, Tarih-i Cevdet, Sad. Dündar Günday, (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1984), 4/1907-1908, 1931, 5/ 2417-2418, 2512-2513, 2602.*

51 *Kemal H. Karpat, Kısa Türkiye Tarihi, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2012), 23; Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1983), 5/125-126.*

52 *Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, 6/ 85. Ayrıca Ferman hakkında daha ayrıntılı bilgi için Bkz.: İbn Muḳaffâ', Severus, Târîhu Mışr min Bidâyeti'l-Karni'l-Evveli'l-Mîlâdî ḥattâ Nihâyeti'l-Ḳarni'l-'İşrîn, thk. Abdulaziz Cemaluddin, (Kahire, Mektebe Medbûlî, 2006), 4-2/1318-1320.*

53 *Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, 7/42-43.*

54 *Kramers, "Mısır", 8/254.*

almıştır.[55] 1517 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından kurulan eyalet 1914'e kadar Osmanlı Devleti içinde kalmış, 1923 Lozan anlaşması ile resmen Osmanlı Devleti'nden ayrılmıştır.[56]

3. Hafız İbrahim'in Şiirlerinde Farklı Din ve Etnik Kimliklere Ortak Yaşama Çağrısı

Hafız İbrahim'in yaşadığı yıllar Mısır halkının büyük acılar çektiği yıllar olmuştur. Bu acıları şiirlerinde işleyerek halkın duygularına tercüman olan Hafız, bir taraftan da yaşananların nedeninin adaletsizlik olduğunu dile getirmiştir. Dünyanın neresinde hangi din ve etnik yapıya sahip olursa olsun insanları adalete çağırmış, birlikte yaşama kültürüne sahip çıkmanın, barış içinde yaşamanın temeli olduğunu ifade etmiştir. Rusların Japonya'ya gerçekleştirdiği saldırı için iki farklı şiir kaleme almış, mazlum Japon halkının yanında olduğunu belirtmiştir. Yine her ikisi de Avrupa devleti olan Almanya'nın zeplinlerle gerçekleştirdiği Fransa saldırısını işleyen kasidesinde Alman kralı II. Wilhem'e hitap ederek yaptığı yanlışları haykırmıştır. İtalyanların Trablus ve Beyrut saldırısını ele aldığı iki kasidesinde Müslüman Arapların farklı dinlere karşı müsamahalı tutumunu dile getirmiştir. O kasidelerinde yaşanan zulümleri dile getirirken zalimlerin ait olduğu ırkı veya mensup olduğu dini hedef almamıştır.

3.1. Hafız İbrahim'in Şiirlerinde Farklı Din Mensuplarına Ortak Yaşama Çağrısı

Hafız İbrahim şiirlerinde farklı din mensuplarını birlikte yaşamaya çağırmıştır. Ona göre din mensupları dinî emirleri yerine getirse yaşanan haksızlıklar ortaya çıkmayacak, farklı dinlerin müntesipleri karşılıklı saygı içinde birlikte yaşayacaktır. "Trablus Savaşı" isimli kasidesinde bunu şöyle ifade eder: [Remel][57]

1	طَمَعٌ أَلْقَى عَنِ الْغَرْبِ اللِّثَامَا	فَاسْتَفِقْ يَا شَرْقُ وَاحْذَرْ أَنْ تَنَامَا
2	وَاحْمِلِي أَيَّتُهَا الشَّمْسُ إِلَى	كُلِّ مَنْ يَسْكُنُ فِي الشَّرْقِ السَّلَامَا
3	وَاشْهَدِي يَوْمَ التَّنَادِي أَنَّنَا	فِي سَبِيلِ الْحَقِّ قَدْ مِتْنَا كِرَامَا
4	مَادَتِ الْأَرْضُ بِنَا حِينَ انْتَشَتْ	مِنْ دَمِ الْقَتْلَى حَلَالاً وَحَرَامَا

[55] *Cemal Bedvî, Nezarât fi Târîẖi Mışr, (Kahire: Dâru'ş-Şurûk, 1994), 69.*
[56] *Öztuna, Büyük Osmanlı, 8/183.*
[57] *Hafiz İbrahim, Dîvânu Ḥâfiẓ İbrâhîm, thk., Ahmed Emin vd, (Kahire: el-Heyetu'l-Mışrıyyetu'l-'Âmme li'l-Kuttâb, 1987), 383.*

5	عَجِزَ الْطُلْيَانُ عَنْ أَبْطَالِنَا	فَأَعَلُّوا مِنْ ذَرَارِينَا الْحُسَامَا
6	كَبَّلُوهُمْ قَتَلُوهُمْ مَثَّلُوا	بِذَوَاتِ الْخِدْرِ طَاحُوا بِالْيَتَامَى
7	ذَبَحُوا الْأَشْيَاخَ وَالزَّمْنَى وَلَمْ	يَرْحَمُوا طِفْلاً وَلَمْ يُبْقُوا غُلَامَا
8	أَحْرَقُوا الدُّورَ اسْتَحَلُّوا كُلَّ مَا	حَرَّمَتْ لَاهَايُ فِي الْعَهْدِ احْتِرَامَا
9	بَارَكَ الْمَطْرَانُ فِي أَعْمَالِهِمْ	فَسَلُوهُ بَارَكَ الْقَوْمَ عَلَامَا
10	أَهَذَا جَاءَهُمْ إِنْجِيلُهُمْ	آمِراً يُلْقِي عَلَى الْأَرْضِ سَلَامَا

1 *Batıdan örtüyü açan bir Tamah… Uyan ey doğu, uyumaktan sakın!*

2 *Ey güneş, doğuda her oturana selam gönder!*

3 *Kıyamet gününde şahit ol ki; biz Hak yolunda şereflice can vermişiz!*

4 *Yer, öldürülenlerin helal haram kanlarıyla sarhoş olduğunda bizimle sallandı.*

5 *Kahramanlarımızdan İtalyanlar aciz kaldı. Kılıcı zürriyetlerimize defalarca içirdiler.*

6 *Onları kelepçelediler ve müsle yaparak öldürdüler. Örtü sahiplerini (kızları) ve yetimleri yok ettiler.*

7 *Yaşlıları, zayıfları boğazladılar, hiçbir bebeğe acımadılar, hiçbir çocuk bırakmadılar.*

8 *Evleri yaktılar, Lahey'in sözleşmede her yasakladığını çiğnediler.*

9 *Piskopos yaptıklarını kutsadı. Sorun ona; halkı ne ile kutsadığını.*

10 *Yeryüzüne barış olarak indirildiği halde İncilleri onlara bununla mı geldi?*

Bu kasidesinde 8. beyitteki "*Evleri yaktılar, Lahey'in sözleşmede her yasakladığını çiğnediler."* ifadesiyle uluslararası hukukun çiğnendiği, 9. beyitteki "*Piskopos yaptıklarını kutsadı. Sorun ona; halkı ne ile kutsadığını."* ifadesiyle yapılan zulme din adamlarının da alet olduğunu 10. beyitteki "*Yeryüzüne barış olarak indirildiği halde İncilleri onlara bununla mı geldi?*"

ifadesiyle inandıkları kitabın öğretilerine aykırı hareket ettiklerini belirtmektedir.

İtalya'nın Beyrut saldırısını ele aldığı "Şiir tiyatrosu" isimli kasidesinde hem Müslüman hem de Hıristiyanlara seslenerek aynı çağrıyı her iki dinin mensuplarına da yapması onun tarafları adalet çizgisinde kanunlar önünde eşit bir şekilde kabul etme çabasını göstermektedir: [Müctes][58]

47 لَاهُمَّ جَدِّدْ قُوَانَا لِخِدْمَةِ الْأَوْطَانِ

48 فَنَحْنُ فِي كُلِّ صُقْعٍ نَشْكُو بِكُلِّ لِسَانِ

49 يا قَوْمَ إِنْجِيلِ عِيسَى وَأُمَّةَ الْقُرْآنِ

50 لَا تَقْتُلُوا الدَّهْرَ حِقْداً فَالْمُلْكُ لِلدَّيَّانِ

47 *Allah'ım, vatanlarımıza hizmet için kuvvetimizi yenile.*

48 *Biz, tüm dilde, her tarafta şikayet ediyoruz.*

49 *Ey İsa'nın İncil'inin milleti ve Kur'an'ın ümmeti!*

50 *Sakın üzülmeyin! Saltanat ed-Deyyan'ındır.*

Aynı kasidede Beyrut'a saldıran Hıristiyan İtalyanların saldırıda inandıkları tanrılarından korkmadıklarını ifade etmesi yine suçun Hristiyanlıktan değil o dinin emirlerine uymayan sözde din mensuplarından kaynaklanmakta olduğunun ifadesidir: [Müctes][59]

اَلْعَرَبِيُّ

53 هَوِّنْ عَلَيْكَ تَمَاسَكْ إِنِّي سَمِعْتُ أَنِينَ

54 أَظُنُّ هَذَا جَرِيحاً يَشْكُو الْأَسَى أَوْ طَعِينَا

55 بِاللهِ مَاذَا دَهَاهُ يَا هَذِهِ خَبِّرِينَا

لَيْلَى

56 لَقَدْ دَهَتْهُ الْمَنَايَا مِنْ غَارَةِ الْخَائِنِينَا

[58] *Hafız İbrahim, Dîvânu Ḥâfız, 389.*
[59] *Hafız İbrahim, Dîvânu Ḥâfız, 383.*

57 صَبُّوا عَلَيْنَا الرَّزَايَا لَمْ يَتَّقُوا اللهَ فِينَا

58 فَخَفِّفُوا مِنْ أَذَاهُ إِنْ كُنْتُمُ فَاعِلِينَا

Arap

53 *Yavaş ol, Tut kendini! Ben bir inleme duydum.*

54 *Galiba bu bir sıkıntıdan ya da bir mızrak yarasından şikâyet eden bir yaralı…*

55 *Allah'a yemin olsun! Ne onu belaya uğrattı? Ey sen! Anlat bize*

Leyla

56 *Onu, hainlerin saldırısıyla, ölüm belaya uğrattı.*

57 *Hakkımızda Allah'tan korkmadan üzerimize musibetleri döktüler.*

58 *Eğer bir şey yapacaksanız sıkıntısını giderin.*

Aynı kasidede Arapların duygularını temsilen konuşturulan ve tiyatronun kahramanlarından olan Arabînin dilinden Hıristiyan din adamlarına seslenilir. Bir Müslüman Arabın dilinden yapılan bu çağrı şöyledir: [Müctes][60]

74 مَسَرَّةَ الشَّامِ إِنَّا إِخْوَانُكُمْ مَا حَيِينَا

75 ثِقُوا فَإِنَّا وَثِقْنَا بِكُمْ وَحِنْنَا قَطِينَا

76 إِنَّا نَرَى فِيكَ عِيسَى يَدْعُو إِلَى الْخَيْرِ فِينَا

77 قَرَّبْتَ بَيْنَ قُلُوبٍ قَدْ أَوْشَكَتْ أَنْ تَبِينَا

78 فَأَنْتَ فَخْرُ النَّصَارَى وَصَاحِبُ الْمُسْلِمِينَا

[60] *Hafiz İbrahim, Dîvânu Ḥâfiz, 383.*

74 *Ey patrik! Biz yaşadığımız müddetçe sizin kardeşleriniziz.*

75 *Güvenin! Biz size güvendik ve oturanlar olarak geldik.*

76 *Sende, bize iyilik etmeye davet eden İsa'yı, görüyoruz.*

77 *Neredeyse ayrılacak olan kalpleri yaklaştırdın.*

78 *Sen Hıristiyanların övüncü Müslümanların da dostusun.*

"Almanya İmparatoru II. Wilhem'e" isimli kasidede II. Wilhem'in dini inançları dünyevi ihtiraslarına alet ettiği şöyle ifade edilir: [Kamil][61]

5 *Eğer sen Reims'i yıkmışsan, onun zayıf temeli senin şanını götürdü.*

6 *Zulmederek yıktığın mabet onsuz olmaz. Din senin yularını tutmadı.*

7 *Övünmeyi, elde ettiğin güzel bir şey sanma, övünç iyi anılmaya rehindir.*

5 إِنْ كُنْتَ أَنْتَ هَدَمْتَ رِمْسَ فَإِنَّهُ أَوْدَى بِمَجْدِكَ رُكْنُهَا الْمَوْهُونُ

6 لَمْ يُغْنِ عَنْهَا مَعْبَدٌ خَرَّبْتَهُ ظُلْماً وَلَمْ يُمْسِكْ عِنَانَكَ دِينُ

7 لَا تَحْسَبَنَّ الْفَخْرَ مَا أَحْرَزْتَهُ اَلْفَخْرُ بِالذِّكْرِ الْجَمِيلِ رَهِينُ

Aynı kasidede II. Wilhem'in dini emirleri uygulamadığı halde dini lafızları anmasındaki çelişki, çok güzel bir benzetme yapılarak şöyle ifade edilir: [Kamil][62]

20 أَكْثَرْتَ مِنْ ذِكْرِ الْإِلَهِ تَوَرُّعاً وَزَعَمْتَ أَنَّكَ مُرسَلٌ وَأَمِينُ

21 عَجَباً أَتَذْكُرُهُ وَتَمْلَأُ كَوْنَهُ وَيْلاً لِيَنْعَمَ شَعْبُكَ الْمَغْبُونُ

22 وَكَذَلِكَ الْقَصَّابُ يَذْكُرُ رَبَّهُ وَالنَّصْلُ فِي عُنُقِ الذَّبِيحِ دَفِينُ

---

[61] *Hafız İbrahim, Dîvânu Ḥâfız, 399.*
[62] *Hafız İbrahim, Dîvânu Ḥâfız, 399.*

20 *Korunmak için İlahı anmayı çoğalttın ve kendinin elçi ve emin olduğunu zannettin.*

21 *Hayret! Onu anıyor ve aldatılmış halkın nimetlensin diye yaratılmışlarını azap ile dolduruyorsun.*

22 *Bıçağın ucu kurbanın boynunda dikili iken, aynı şekilde kasap da rabbini zikreder.*

Hafız Osmanlı Devleti'nin başkentinin işgal edilmesi nedeniyle kaleme aldığı "Ayasofya" isimli şiirinde, yaşananlardan duyduğu hüznü dile getirmiş ancak yaşananların sorumluluğunun Müslümanlar olduğunu ifade etmiş Hıristiyan veya Yahudilere bir kışkırtmada bulunmamıştır: [Tavil][63]

1 أَيَاصُوفْيَا حَانَ التَّفَرُّقُ فَاذْكُرِي عُهُودَ كِرَامٍ فِيكِ صَلُّوا وَسَلَّمُوا

2 إِذَا عُدْتِ يَوْمًا لِلصَّلِيبِ وَأَهْلِهِ وَحَلَّى نَوَاحِيكِ الْمَسِيحُ وَمَرْيَمُ

3 وَدُقَّتْ نَوَاقِيسٌ وَقَامَ مُزَمِّرٌ مِنَ الرُّومِ فِي مِحْرَابِهِ يَتَرَنَّمُ

4 فَلَا تُنْكِرِي عَهْدَ الْمَآذِنِ إِنَّهُ عَلَى اللهِ مِنْ عَهْدِ النَّوَاقِيسِ أَكْرَمُ

5 تَبَارَكْتَ بَيْتُ الْقُدْسِ جَذْلَانُ آمِنٌ وَلَا يَأْمَنُ الْبَيْتُ الْعَتِيقُ الْمُحَرَّمُ

6 أَ يُرْضِيكَ أَنْ تَغْشَى سَنَابِكُ خَيْلِهِمْ حِمَاكَ وَأَنْ يُمْنَى الْحَطِيمُ وَزَمْزَمُ

7 وَكَيْفَ يَذِلُّ الْمُسْلِمُونَ وَبَيْنَهُمْ كِتَابُكَ يُتْلَى كُلَّ يَوْمٍ وَيُكْرَمُ

8 نَبِيُّكَ مَخْزُونٌ وَ بَيْتُكَ مُطْرِقٌ حَيَاءً وَأَنْصَارُ الْحَقِيقَةِ نُوَّمُ

9 عَصَيْنَا وَخَالَفْنَا فَعَاقَبْتَ عَادِلاً وَحَكَّمْتَ فِينَا الْيَوْمَ مَنْ لَيْسَ يَرْحَمُ

1 *Ey Ayasofya! Ayrılma vakti geldi. Sende salat-ü selam getiren büyüklerin dönemini hatırla.*

2 *Eğer bir gün Hıristiyanlığa ve ehline geri dönersen duvarlarını Mesih ve Meryem resimleri süslerse…*

3 *Çanlar vurulur ve müzik çalınırsa, Bizanslılar mihrabında mırıldanmaya başlarlarsa…*

4 *Minareler dönemini inkâr etme, çünkü Allah katında çanların döneminden daha üstündür.*

[63] *Hafız İbrahim, Dîvânu Ḥâfız, 403.*

5 *Mübareksin Beyt-i Makdis, neşeli güven içinde Kutsal Beyt-i Atik ise güvensiz.*

6 *Çevreni atlarının tırnaklarının kuşatması ve el-Hatim ile Zemzem'in musibete uğraması seni mutlu mu eder?*

7 *İçlerinde her gün kitabın okunup ve hürmet edildiği halde Müslümanlar nasıl zelil olur?*

8 *Peygamberin mahzun, Kâbe'n utancından başını eğmiş, hakikat Ensarları ise uyumakta.*

9 *İsyan ettik, aykırı davrandık sen de adilce bizi cezalandırdın. Bu gün hakkımızda merhametsiz kimse gibi hükmettin.*

3.2. Hafız İbrahim'in Şiirlerinde Farklı Etnisite Mensuplarına Ortak Yaşama Çağrısı

Hafız İbrahim, "Japon-Rus Savaşı" isimli kasidesinde Rusların, Japonya'ya saldırısını ele almakta ve saldırıya uğrayan taraf olması nedeniyle Japonların yanında yer alarak bu saldırıyı anlatmaktadır. Bu saldırıda Rus halkının değil, yöneticilerin suçlu olduğunu belirterek tüm yaşananlara rağmen Rus halkına düşmanlık beslenmemesi gerektiğini Rus halkının da aldatıldığını şöyle belirtir: [Seri'][64]

1 أَسَاحَةٌ لِلْحَرْبِ أَمْ مَحْشَرُ وَمَوْرِدُ الْمَوْتِ أَمِ الْكَوْثَرُ

2 وَهَذِهِ جُنْدٌ أَطَاعُوا هَوَى أَرْبَابِهِمْ أَمْ نَعَمٌ تُنْحَرُ

3 لِلَّهِ مَا أَقْسَى قُلُوبَ الْأُلَى قَامُوا بِأَمْرِ الْمُلْكِ وَاسْتَأْثَرُوا

4 وَغَرَّهُمْ فِي الدَّهْرِ سُلْطَانُهُمْ فَأَمْعَنُوا فِي الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرُوا

1 *Savaş meydanı mı yoksa mahşer mi? Ölümün mü yoksa Kevser'in membaı mı?*

2 *Bunlar efendilerinin arzusuna itaat eden askerler mi yoksa boğazlanan kurbanlıklar mı?*

3 *Vallahi, sultanlık işini yerine getirip amacına ulaşan kimselerin kalpleri ne katıdır!*

4 *Sultanlıkları dünya konusunda onları aldattı da yeryüzünde aşırı gittiler ve sömürdüler.*

[64] *Hafız İbrahim, Dîvânu Ḥâfız, 323.*

Aynı kasidenin 12. beytinde insanın sınır tanımaz tamahının denizlerdeki varlıklara kadar ulaştığını belirtmekte ve bu nedenle bu tamahın bir sınırı olması gerektiğini şöyle ifade etmektedir: [Seri'][65]

12 وَمِيرَتِ الْحِيتَانُ فِي بَحْرِهَا وَمَطْمَعُ الْإِنْسَانِ لَا يُقْدَرُ

12 *İnsanın arzusu gerçekleşmediği halde denizi içinde balıklara ulaştı.*

Yaşananlardan her iki tarafın da zarar gördüğünü ifade etmek için kayıpların büyüklüğünü aynı kasidenin 19. ve 20. beyitlerinde şu şekilde ifade etmektedir: [Seri'][66]

19 أَضْحَى رَسُولُ الْمَوْتِ مَا بَيْنَهَا حَيْرَانَ لَا يَدْرِي بِمَا يُؤْمَرُ

20 عِزْرِيلُ هَلْ أَبْصَرْتَ فِيمَا مَضَى وَأَنْتَ ذَاكَ الْكَيِّسُ الْأَمْهَرُ

19 *Ölüm elçisi aralarında emredildiğini bilmez bir halde hayret içinde kaldı.*

20 *Ey Azrail! Sen zeki ve mahir olduğun halde olanı gördün mü?*

Dünya hayatının keyfiyeti düşünüldüğünde, tüm yaşananların insanlığa bir faydası olmadığını aynı kasidede şöyle ifade eder: [Seri'][67]

34 إِنْ لَمْ تَرَوْا فِي الصُّلْحِ خَيْراً لَكُمْ فَالدَّهْرُ مِنْ أَطْمَاعِكُمْ أَقْصَرُ

34 *Eğer barışta kendiniz için hayır görmüyorsanız, zaman emellerinizden daha kısadır.*

Rusların Japonya saldırısında "Japon Güzeli" isimli bir kaside kaleme almış ve bir şair olarak Japonlara desteğini dile getirmiştir. Bir Japon kızının savaş hakkındaki düşüncelerini ve onun cesaretini işlediği kasidenin üç beyti şöyledir: [Remel][68]

31 أَنَا يَابَانِيَّةٌ لا أَنْثَنِي عَنْ مُرَادِي أَوْ أَذُوقَ الْعَطَبَا

32 أَنَا إِنْ لَمْ أُحْسِنِ الرَّمْيَ وَلَمْ تَسْتَطِعْ كَفَّايَ تَقْلِيبَ الظُّبَا

[65] *Hafiz İbrahim, Dîvânu Ḥâfiẓ, 323.*
[66] *Hafiz İbrahim, Dîvânu Ḥâfiẓ, 323.*
[67] *Hafiz İbrahim, Dîvânu Ḥâfiẓ, 323.*
[68] *Hafiz İbrahim, Dîvânu Ḥâfiẓ, 327.*

33 أَحْدِمُ الْجَرْحَى وَأَقْضِي حَقَّهُمْ وَأُوَاسِي فِي الْوَغَى مَنْ نُكِبَا

30 *Kavmim ölüm suyunu içmek istiyor. Sen beni içmemeye nasıl çağırırsın?*

31 *Ben bir Japon kızım. Ben ölümü tadana kadar dönmem muradımdan.*

32 *Ben eğer iyi atış yapmaz ve avuçlarım kılıcın keskinliğini çeviremez ise de*

Hafız İbrahim, kendi döneminde meydana gelen Almanya'nın Fransa'ya saldırısını ele alırken, Almanya İmparatoruna hitap ederek "Almanya İmparatoru İkinci Wilhem'e" isimli bir kaside kaleme almış ve yaşananların nedeninin adaletten uzak sadece bir haset duygusunun eseri olduğunu şöyle ifade etmiştir: [Kamil] [69]

1 لِلَّهِ آثَارٌ هُنَاكَ كَرِيمَةٌ حَسَدَتْ رَوَائِعَ حُسْنِهَا بِرْلِينُ

2 طَاحَتْ بِهَا تِلْكَ الْمَدَافِعُ تَارَةً لَمَّا أَمَرْتَ وَتَارَةً زِبْلِينُ

3 مَاذَا رَأَيْتَ مِنَ النَّبَالَةِ وَالْعُلَا فِي عُدْمِهِنَّ وَكُلُّهُنَّ عُيُونُ

4 لَوْ أَنَّ فِي بِرْلِينَ عِنْدَكَ مِثْلَهَا لَعَرَفْتَ كَيْفَ تُجِلُّهَا وَتَصُونُ

5 إِنْ كُنْتَ أَنْتَ هَدَمْتَ رِمْسَ فَإِنَّهُ أَوْدَى بِمَجْدِكَ رُكْنُهَا الْمَوْهُونُ

1 *Allah'a yemin olsun, burada, Berlin'in harikalarını kıskandığı, güzel izler var!*

2 *Emrettiğinde, bir keresinde toplar bir keresinde de Zeplin onlara vurup yok etti.*

3 *Onların yokluğunda tümü güzel şeyler olan şeref ve yücelikten ne gördün.*

4 *Eğer Berlin'de yanında onun gibisi olsaydı, onu nasıl yücelteceğini ve koruyacağını bilirdin.*

5 *Eğer sen Reims'i yıkmışsan, onun zayıf temeli senin şanını götürdü.*

[69] *Hafız İbrahim, Dîvânu Ḥâfiẓ, 399.*

Hafız milletler arasındaki çekişmelerin adâlet ölçeğinde çözülmesi gerektiğine, savaşın bir çözüm olmadığına inanır. Bir milletin başka bir milletin kaynaklarını haksızca kullanması anlamına gelen sömürgeciliğe karşı çıkar. Aynı kasidede bu düşüncelerini şöyle ifade eder: [Kamil][70]

16 فَعَلَامَ أَرْهَقْتَ الْوَرَى وَأَثَرْتَهَا شَعْوَاءَ فِيهَا لِلْهَلَاكِ فُنُونُ

17 تَاللهِ لَوْ نُصِرَتْ جُيُوشُكَ لَانْطَوَى أَجَلُ السَّلَامِ وَأَقْفَرَ الْمَسْكُونُ

18 سَبْعُونَ مِلْيُوناً إِذَا وَزَّعْتَهَا بَيْنَ الْحَوَاضِرِ نَالَنَا مِلْيُونُ

19 وَيْلٌ لِمَنْ يَسْتَعْمِرُونَ بِلَادَهُ اَلْقَحْطُ أَيْسَرُ خَطْبِهِ وَالْهُونُ

16 *Neden dolayı insanları yordun ve içinde yok olmanın türlü çeşitleri olan kızgın savaşı çıkardın?*

17 *Allah' yemin olsun, eğer orduların zafer kazanırsa, barışın eceli dürülecek ve oturulan yerler boşalacak.*

18 *Eğer yetmiş milyonu dağıtsan, şehirlerarasında bize milyon düşer.*

19 *Yazıklar olsun memleketi sömürülenlere! Yokluk ve alçaklık onun en kolay işidir.*

İtalya'nın Trablus'a saldırısını ele aldığı "Trablus Savaşı" isimli kasidesinde saldırının hiçbir haklı gerekçesinin olmadığını belirtmiştir: [Remel][71]

1 طَمَعٌ أَلْقَى عَنِ الْغَرْبِ اللِّثَامَا فَاسْتَفِقْ يَا شَرْقُ وَاحْذَرْ أَنْ تَنَامَا

2 وَاحْمِلِي أَيَّتُهَا الشَّمْسُ إِلَى كُلِّ مَنْ يَسْكُنُ فِي الشَّرْقِ السَّلَامَا

3 وَاشْهَدِي يَوْمَ التَّنَادِي أَنَّنَا فِي سَبِيلِ الْحَقِّ قَدْمِتْنَا كِرَامَا

4 مَادَتِ الْأَرْضُ بِنَا حِينَ انْتَشَتْ مِنْ دَمِ الْقَتْلَى حَلَالاً وَحَرَامَا

1 *Batıdan örtüyü açan bir tamah… Uyan ey doğu, uyumaktan sakın!*

2 *Ey güneş, doğuda her oturana selam gönder!*

---

[70] *Hafız İbrahim, Dîvânu Ḥâfız, 399.*
[71] *Hafız İbrahim, Dîvânu Ḥâfız, 383.*

3 *Kıyamet gününde şahit ol ki; biz Hak yolunda şereflice can vermişiz!*

4 *Yer, öldürülenlerin helal haram kanlarıyla sarhoş olduğunda bizimle sallandı.*

Aynı kasidede saldırıyı hiçbir haklı sebebe dayanmaksızın gerçekleştiren İtalyanların uluslararası hukuku çiğnemesini ve vahşetlerinin ulaştığı seviyeyi şöyle ifade eder: [Remel][72]

5 عَجِزَ الْطُّلْيَانُ عَنْ أَبْطَالِنَا فَأَعَلُّوا مِنْ ذَرَارِينَا الْحُسَامَا

6 كَبَّلُوهُمْ قَتَلُوهُمْ مَثَّلُوا بِذَوَاتِ الْخِدْرِ طَاحُوا بِالْيَتَامَى

7 ذَبَحُوا الْأَشْيَاخَ وَالزَّمْنَى وَلَمْ يَرْحَمُوا طِفْلاً وَلَمْ يُبْقُوا غُلَامَا

8 أَحْرَقُوا الدُّورَ اسْتَحَلُّوا كُلَّ مَا حَرَّمَتْ لَاهَايُ فِي الْعَهْدِ احْتِرَامَا

5 *İtalyanlar Kahramanlarım karşısında aciz kaldılar da kılıcı zürriyetlerimize defalarca içirdiler.*

6 *Onları kelepçelediler ve müsle yaparak öldürdüler. Örtü sahiplerini (kızları) ve yetimleri yok ettiler.*

7 *Yaşlıları, zayıfları boğazladılar, hiçbir bebeğe acımadılar, hiçbir çocuk bırakmadılar.*

8 *Evleri yaktılar, Lahey sözleşmesindeki her yasağı çiğnediler.*

İtalya'nın Beyrut saldırısını konu edindiği "Şiir Tiyatrosu" isimli kasidesinde, hayatın gerçekleri göz önüne alındığında insanoğlunun hırslarının boş hevesler olduğunu dile getirir ve zulme uğramış Japon halkını örnek göstererek zalimlerle mücadele edeceklerini tiyatronun ana karakteri olan yaralı bir Beyrutlunun kelimelerinden şöyle ifade eder: [Remel][73]

38 يا لَيْتَنِي لَمْ أُعَاجَلْ بِالْمَوْتِ قَبْلَ الْأَوَانِ

39 حَتَّى أَرَى الشَّرْقَ يَسْمُو رَغْمَ اعْتِدَاءِ الزَّمَانِ

40 وَيَسْتَرِدُّ جَلَالاً لَهُ وَرِفْعَةَ شَانِ

[72] *Hafız İbrahim, Dîvânu Ḥâfız, 383.*
[73] *Hafız İbrahim, Dîvânu Ḥâfız, 383.*

41 وَلِيَعْلَمَ الْغَرْبُ أَنَّا كَأُمَّةِ الْيَابَانِ

42 لَا نَرْتَضِي الْعَيْشَ يَجْرِي فِي ذِلَّةٍ وَهَوَانِ

43 أَرَاهُمُ أَنْزَلُونَا مَنَازِلَ الْحَيَوَانِ

44 وَأَخْرَجُونَا جَمِيعاً عَنْ رُتْبَةِ الْإِنْسَانِ

45 وَسَوْفَ تَقْضِي عَلَيْهِمُ طَبَائِعُ الْعُمْرَانِ

46 فَيُصْبِحُ الشَّرْقُ غَرْباً وَيَسْتَوِي الْخَافِقَانِ

47 لَاهُمَّ جَدِّدْ قُوَانَا لِخِدْمَةِ الْأَوْطَانِ

48 فَنَحْنُ فِي كُلِّ صُقْعٍ نَشْكُو بِكُلِّ لِسَانِ

49 يا قَوْمَ إِنْجِيلِ عِيسَى وَأُمَّةَ الْقُرْآنِ

50 لَا تَقْتُلُوا الدَّهْرَ حِقْداً فَالْمُلْكُ لِلدَّيَّانِ

38 *Ah keşke, ölüm anından önce ölmeye acele etmeseydim.*

39 *Çağın düşmanlığına rağmen Doğunun yüceldiğini görene dek.*

40 *Yüceliğini ve yüce konumunu geri alana dek…*

41 *Batının, bizim Japon milleti gibi olduğumuzu bilmesi için…*

42 *Zillet ve alçaklık içinde geçen bir hayata razı olmayız.*

43 *Onların bizleri hayvan yerine koyduğunu görüyorum.*

44 *Hepsi bizi insan rütbesinden çıkarıyor.*

45 *Ümranın kanunu onları yok edecek.*

46 *Doğu, Batı olacak, iki ufuk eşit olacak.*

47 *Allah'ım, vatanlarımıza hizmet için kuvvetimizi yenile.*

48 *Biz, tüm dilde, her tarafta şikâyet ediyoruz.*

49 *Ey İsa'nın İncil'inin milleti ve Kur'an'ın ümmeti!*

50 *Sakın üzülmeyin! Saltanat ed-Deyyan'ındır.*

Aynı kasidede yaşananların Batı'nın da XX. Yüzyılda ortaya attığı evrensel değerler çerçevesinde çözülmesi gerektiğini, özelde Beyrutlu Arap halkın, genelde doğulu Müslüman halkların bu değerleri çiğnemediğini ve özünde saygı duyduğunu şöyle ifade eder: [Remel][74]

64 أُفٍّ لِقَوْمٍ جِيَاعٍ قَدْ أَزْعَجُوا الْعَالَمِينَا

65 قِرَاهُمُ أَيْنَ حَلُّوا ضَرْبٌ يَقُدُّ الْمُتُونَا

66 عَقُّوا الْمُرُوءَةَ هَدُّوا مَفَاخِرَ الْأَوَّلِينَا

67 عَاثُوا فَسَاداً وَفَرُّوا يَسْتَعْجِلُونَ السَّفِينَا

68 وَأَلْبَسُوا الْغَرْبَ خِزْياً فِي قَرْنِهِ الْعِشْرِينَا

69 وَأَلجَمُوا كُلَّ دَاعٍ وَأَحْرَجُوا الْمُصْلِحِينَا

70 فَيَا أُرُبَّةُ مَهْلاً أَيْنَ الَّذِي تَدَّعِينَا

71 مَاذَا تُرِيدِينَ مِنَّا وَالدَّاءُ أَمْسَى دَفِينَا

72 أَيْنَ الْحَضَارَةُ إِنَّا بِعَيْشِناَ قَدْ رَضِينَا

73 لَمْ نُؤْذِ فِي الدَّهْرِ جَاراً وَلَمْ نُخَاتِلْ خَدِينَا

64 *Yazıklar olsun Dünyayı ifsat eden aç bir topluma!*

65 *Nereye girerlerse, ikramları sırtları parçalayan bir darbedir.*

[74] *Hafız İbrahim, Dîvânu Ḥâfiz, 383.*

66 *İnsanlığı çiğnediler, geçmişlerin övündüklerini yıktılar.*

67 *İfsat ettiler ve gemilerle acele ederek kaçtılar.*

68 *Yirminci yüzyılında Batıya utanç giydirdiler.*

69 *Her çağırıcıyı gemlediler. Reformcuları utandırdılar.*

70 *Ey Avrupa, yavaş ol. Bize iddia ettiğin nerede?*

71 *Bizden ne istiyorsun? Hastalık (yara) derin oldu.*

72 *Nerede medeniyet? Biz yaşantımıza razıyız*

73 *Zaman da hiçbir komşuyu üzmedik. Hiçbir dostu aldatmadık.*

SONUÇ

Siyasî tarihine bakıldığında Mısır'da, pek çok devletin kurulduğu görülür. Bu devletlerin yöneticilerinin de farklı ırklardan oluşu, farklı etnik kimliğe sahip halkları Mısır'a göç etmeye sevk etmiş ve bu etnik çeşitlilik, Mısırlılarda ortak yaşama kültürünün gelişmesine neden olmuştur. Osmanlı Devleti'nin yıkılış döneminde yaşayan Hafız, Mısır'ın işgalini yaşamış, I. Dünya Savaşı'na şahitlik etmiştir. Bu dönem Batı toplumu tarafından Doğu toplumuna savaş açıldığı ve özellikle Müslüman halkların acı çektiği bir dönemdir.

Hafız İbrahim bir şair olarak toplumun duygularını şiirlerine taşımış yaşanan acıları dile getirmiştir. Saldırgan batı devletlerinin yöneticilerini hedef almıştır. Ancak batı medeniyetinin tümünü veya batı halklarını ya da müntesibi oldukları dini hedef almamış aksine batı medeniyetinin savunduğu değerlerin ve müntesibi oldukları dinin emirlerinin uygulanmasını arzulamış bunu da şiirlerinde dile getirmiştir. Zalim devletlerin halklarına veya halkların bağlı olduğu dinlere karşı nefret dilini kullanmamıştır. İtalyanların Trablus'a ve Beyrut'a saldırılarının yanında Fransa'nın bombalanmasından ve Rusların Japonya'ya saldırmasından

duyduğu rahatsızlık onun evrensel değerlere bağlılığının ve birlikte yaşama kültürünü içselleştirdiğinin kanıtıdır.

Hafız İbrahim'in bu fikri yapısında müntesibi olduğu İslam dinin de etkisi büyüktür. Müslüman doğu coğrafyasındaki diğer şairlerin şiirlerinin de incelenmesi ve toplumun hem önderi hem de bir aynası olan şairlerin şiirlerindeki farklı etnik yapı ve inançlarla birlikte ortak yaşama kültürünün yansımalarının ortaya çıkarılması genelde Müslüman halkların özelde Osmanlı Devleti'nin diğer halklara ve inanç mensuplarına bakışını göstermesi açısından önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet,* sad. Dündar Günday, 6 Cilt. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1984.

Avcı, Casim, "Mısır (Başlangıçtan Bizans Dönemine Kadar)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 29/557-559, Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Becker, C. H., "Mısır (Fetihten Osmanlılar Devrine Kadar)", çev. A. Adıvar vd. *İslam Ansiklopedisi*, 8/218-242, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1979.

Bedvî, Cemal, *Neẓarât fî Târîẖi Mıṣr*, Kahire: Dâru'ş-Şurûḳ, 2. Basım, 1994.

Cezar, Mustafa & **Sertoğlu**, Mithat (ed.), *Mufassal Osmanlı Tarihi,* 6. Cilt, İstanbul: Güven Yayınevi, 1. Basım, 1971.

Ḍayf, Şevkî, *el-Edebu'l-'Arabiyyu'l-Mu'âṣır*, Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 4. Basım, 1971.

Emecen, Feridun, "Mercidâbık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 29/174-176, Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Emin, Ahmet, "Mukaddime", *Dîvânu Ḥâfıẓ İbrâhîm*, thk.. Ahmed Emin vd, Kahire: el-Heyetu'l-Mışrıyyetu'l-'Âmme li'l-Kuttâb, 3. Basım, 1987.

el-Fâẖûrî, Ḥannâ, *el-Câmi' fî Târîẖi'l-Edebi'l-'Arabî el-Edebu'l-Ḥadîṯ*, Beyrut:

Görgün, Hilal, "Mısır (Başlangıçtan Bizans Dönemine Kadar)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 29/555-557, Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Hafız İbrahim, *Dîvânu Ḥâfıẓ İbrâhîm*, thk., Ahmed Emin vd, Kahire: el-Heyetu'l-Mışrıyyetu'l-'Âmme li'l-Kuttâb, 3. Basım, 1987.

İbn Muḳaffâ', Severus, *Târîẖu Mıṣr min Bidâyeti'l-Karni'l-Evveli'l-Mîlâdî ḥattâ Nihâyeti'l-Ḳarni'l-'İşrîn*, thk. Abdulaziz Cemaluddin, Kahire: Mektebe Medbûlî, , 1. Basım, 2006.

İplikçioğlu, Bülent, *Eskiçağ Tarihinin Anahatları*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 2. Basım, 1990.

Kânî, Muhammed İsmail, "Mukaddime", *Dîvânu Ḥâfıẓ İbrâhîm*, thk.. Ahmed

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi,* 7 Cilt, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Basım, 1983.

Karpat, Kemal H., *Kısa Türkiye Tarihi,* İstanbul: Timaş Yayınları, 1.Basım, 2012.

Kopraman, Kâzım Yaşar, *Mısır Memlükleri Tarihi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.

Kramers, J, H., "Mısır (Osmanlılar Devri)", çev. A. Adıvar vd., *İslam Ansiklopedisi,* 8/242-250, Milli Eğitim Basımevi, x. Basım, 1979,.

Kuşçu, Ayşe Dudu, *Eyyûbî Devleti Teşkilatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013.

Ortaylı, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul: Timaş Yayınları, 27. Basım, 2008.

Öztuna, Yılmaz, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 9. Cilt, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1994.

Runcıman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, 3. Cilt, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987.

es-Seyyid, Seyyid Muhammed, "Mısır (Osmanlı Dönemi)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 29/ 563-569, Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Şeşen, Ramazan, *Eyyûbîler (1169-1260),* İstanbul: İSAM Yayınları, 2012.

---------- *Salâhaddîn Devrinde Eyyûbîler Devleti,* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1983.

---------- *Salâhaddîn Eyyûbî ve Devlet*, İstanbul: Çağ Yayınları, 1987.

Tomar, Cengiz, "Mısır (Fetihten Osmanlı Dönemine Kadar)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 29/559-563, Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Büyük Osmanlı Tarihi,* 6 Cilt, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 5. Basım, 1983.

Yazıcı, Nesimi, *İlk Türk-İslâm Devletleri Tarihi,* Ankara: Ankara İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1. Basım, 1992.

ez-Zeyyât, Ahmed Hasen, *Târîḫu'l-Edebi'l-'Arabî*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 7. Basım, 2004.